

Utbildningsdepartementet
att dep. sekr. Jesper König
103 33 Stockholm

Yttrande från Amatörkulturens samrådsgrupp, **ax** över
Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor SOU 2004:30,
Fyra rapporter om folkbildning SOU 2003:125 särskilt rapporten Folkbildningen och kulturen,
Vem får vara med? En belysning av folkbildningens relation till icke deltagarna, SOU 2004:51 samt
Folkbildningens framsyn, utgiven av Folkbildningsrådet.

Amatörkulturens samrådsgrupp, **ax**, tackar för möjligheten att lämna yttrande över ovannämnda
utredningar. Yttrandet är antaget av styrelsen i **ax** 2004-11-16.

Sammanfattning

Amatörkulturen har stor betydelse för ett gott samhälle. Kraven på utövarna ökar med samhällsutvecklingen. För att amatörverksamheter skall vara konkurrenskraftiga ökar kravet på kvalificerat ledarskap och utvecklingsarbete.

Via organisationen i självständiga föreningar skapas en demokratisk verksamhet och en mötesplats över generations-, etniska och klassgränser.

Studieförbunden bedriver mycket verksamhet med amatörkultur. Men utredningarna klargör att ett övergripande ansvar för amatörkulturens bredd och utveckling vill och kan inte folkbildningen ha.

ax anser att amatörkultur är först och främst att betrakta som kulturverksamhet. Därför bör det övergripande ansvar för amatörkulturfrågor finnas på Kulturrådet. Ansvaret bör innebära att statens stöd till riksorganisationernas verksamhet, internationellt utbyte, utvecklingsarbete, forskning, statistik mm ska finnas hos Kulturrådet.

En särskild utredning bör belysa stödet till lokal verksamhet, åldersövergripande verksamhet, skattefrågor och frågor om ansvaret för amatörkulturens utveckling. Utredningen bör analysera relationerna mellan ansvarsområdena kultur, folkbildning, barn- och ungdomsfrågor, utbildning samt folkörelser. Amatörkulturen har viktiga samhällsroller för bl a kulturlivet, grupper och individers välfärd, demokrati och yttrandefrihet, integration samt för bevarande och utveckling av kulturarven.

Regeringen bör införa ett handslag för kultur på motsvarande sätt som för idrott.

Bakgrund

Amatörkulturens samrådsgrupp, **ax** organiserar de största amatörkulturorganisationerna i Sverige med sammanlagt ca 600.000 aktiva. Dessa är Amatörteaterns Riksförbund (ATR), Föreningen För Tidig Musik, KÖRSAM, Riksförbundet Svensk Körsång, Riksföreningen för Folkmusik och Dans (RFoD), Svenska Arbetarsångarförbundet (SAS), Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, Svenska Missionsförbundets Musikkårer, Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur (från 1/1 2005 Svenska Folkdansringen), Sveriges Arbetarteaterförbund (ATF), Sveriges Hembygdsförbund (SHF), Sveriges Kyrkosångareförbund, Sveriges Orkesterförbund (SOF), Sveriges Spelmäns Riksförbund och Ung i Kör.

Amatörerna bedriver konstnärlig verksamhet med en egen särart och bidrar till kulturlivets utveckling. De har ofta ett mångsidigt och ömsesidigt betydelsefullt samspel med det professionella kulturlivet. Amatörer och ideellt verksamma gör viktiga insatser som arrangörer av offentliga kultur-evenemang med professionella artister och andra kulturarbetare. Amatörer är viktiga för ett lokalt levande kulturliv. Deras roll i kulturlivet är både social och konstnärlig. Verksamheten har stor åldersmässig och geografisk spridning. Amatörorganisationerna medverkar dessutom till att skapa internationell förståelse, till förnyelse av folkrörelsetraditioner och till stärkandet av demokratin. Amatörernas betydelse har vuxit i kulturlivet, genom sommarspel och arbetarspel speglas verkligheten från ett underifrånperspektiv. Amatörerna upprätthåller också många kulturhistoriska arv – de vårdar hembygdsmuseer, spelar bruksmusik, folkmusik, utgör praktiskt taget hela körlivet osv.

Riksdagen har antagit sju kulturpolitiska mål.

De Centrala Amatörorganisationerna på kulturområdet bidrar med sina kulturella verksamheter till förverkligandet av samtliga dessa sju mål. Genom att

- underlätta för att alla får reella förutsättningar för användning av yttrandefriheten
- stimulera eget skapande, delaktighet och kulturupplevelser
- främja mångfald, kvalitet och motverka kommersialismens negativa verkningar
- vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället
- bevara och bruka kulturarven
- bidra till bildningssträvanden och fördjupning
- genomföra internationella kulturutbyten och skapa möten mellan olika kulturer inom landet

De centrala amatörorganisationerna har var och en inom sig samlat djup och unik kompetens om sina respektive kulturområden. De borde idag kunna fylla en viktig funktion genom att på olika sätt sprida denna kompetens inte enbart till sina medlemmar utan även mera brett i samhället via bildningsorganisationerna och skolorna.

Det är dock svårt för de centrala amatörorganisationerna att genomföra denna samhällsfunktion. Det reala stödet har minskat samtidigt som förutsättningar för centralt arbetet försvårats genom vidgade kontaktytor som följd av decentraliseringar av ansvar i kulturlivet och skolväsendet.

Flera utredningar har tidigare framhållit vikten av att amatörerna får utvecklas. Kultur i hela landet som genomfördes 1998 betonar i sin slutrapport vikten av amatörkultur. Man efterlyser samarbete

mellan studieförbund, folkhögskolor och centrala amatörorganisationer när det gäller pedagogiskt utvecklingsarbete inom amatörverksamheten. Kommittén föreslår att en diskussion skall föras om ansvars- och rollfördelningen. Tidigare hade Kulturutredningen lyft fram betydelsen av kulturlivets eldsjälur för kulturlivet och föreslagit åtgärder för att utveckla amatorkulturområdet. Besluten som följde om inrättande av länskonstnärer har dock enbart marginellt blivit ett stöd för amatorkulturlivet. Länskonstnärernas verksamhet blev begränsat till främst dans och bildkonst. Något organiserat samspel med amatörorganisationer har inte förekommit.

Nationellt ansvar för amatorkultur

Det saknas idag ett nationellt ansvarstagande för amatorkulturområdet. Detta framgår klart av utredningarna: *1993 års kulturutredning ägnade inte amatorkulturens betydelse, omfattning, organisation och arbetsförutsättningar någon samlad beskrivning. Det konstaterades att studieförbunden organiserar, eller medverkar till, en mycket stor del av den samlade amatörverksamheten på kulturområdet.* SOU 2004:30, sid 175.

Det har länge hävdats att det är studieförbunden som genom statsbidraget har ett ansvar för att amatorkulturen utvecklas. Vare sig av de propositioner om folkbildningen som lämnades under 1990-talet eller av Kulturutredningens betänkande 1995 och den följande kulturpropositionen framgår att studieförbunden skulle ha till uppgift att särskilt stödja amatorkulturens föreningsliv. Så görs ändå i stor utsträckning genom olika former av samverkan, framgår det av vår egen undersökning.

Vi ser det inte som utvecklande för den amatorkulturella verksamheten att det även i fortsättningen hävdas att studieförbunden har ett sådant ansvar. Amatorkulturens föreningsliv är mycket omfattande, vilket gör att det inte är rimligt att förvänta sig att studieförbunden i en krympande ekonomi skulle kunna öka sina insatser på detta område. Amatorkulturens organisationer behöver för sin utveckling ett eget organisationsstöd på central nivå, som gör det möjligt att med kraft främja utvecklingen av sin verksamhet. På lokal nivå är det naturligen kommunerna som tar ansvar för att stödja föreningslivet.

Vi menar också att det är i hög grad önskvärt att det klargörs var det nationella politiska ansvaret för amatorkulturen ligger. SOU 2004:30, sid 184.

ax instämmer i utredningarnas slutsatser och efterlyser ett klart ställningstagande kring ansvarsfördelningen. Ett sådant ställningstagande kan tas i två steg:

ax föreslår att det i ett första steg fastställs att Kulturrådet har ett övergripande ansvar för området. Amatorkultur bör därmed få del av de stödformer som fördelas av rådet för internationellt kulturutbyte, utvecklingsverksamhet, statistikproduktion mm.

ax föreslår att det skall snarast möjligt genomföras en analys av samspelet mellan olika politikområden och ansvarsområden så att barn- och ungdomsfrågor, skol- och utbildningsfrågor, integration, folkrörelsefrågor, skattefrågor analyseras med hänsyn till deras påverkan på amatorkultur och folkligt skapande. En utredning som ges detta uppdrag bör snarast tillsättas.

Minskad betydelse av folkbildningen som ekonomisk och organisatorisk motor för amatörkultur

Folkbildningens betydelse för amatörkulturområdet har minskat under 1980- och 1990-talet. Studieförbunden är i allt mindre utsträckning producenter av studiematerial, utbildare av ledare, initiativtagare till utvecklingsprojekt och samarbeten.

Det ekonomiska stödet till lokala verksamheter är fortfarande betydelsefullt. Samverkan mellan lokala föreningar och studieförbunden är dock mycket olika och beroende av enstaka individers intresse och engagemang. Samverkan är också beroende av studieförbundens mycket växlande förutsättningar på olika orter. Detta har tydligt belysts av undersökningen *Folkbildningen och kulturen SOU 2003:125*.

Inom amatörkulturen har vi iakttagit en växande koncentration av studieförbundens insatser till bl a rockmusik. Betydelsen av studieförbundens insatser underskattas ofta när man talar om den svenska musikexporten och kopplar denna först och främst till de kommunala musikskolorna. Samtidigt har studieförbundens insatser för utvecklingen av andra kulturområden så som teater, orkestermusik, körer, dans minskat.

Utbildning och kompetens för att motverka kommersiell kulturdominans

Kultur spelar allt viktigare roll i människors liv. Många bygger sin identitet på kulturen de utövar och konsumerar. Valfriheten växer och därmed konkurrensen mellan kommersiell kulturkonsumtion och eget skapande. För att folkrörelser och eget skapande ska kunna konkurrera med ett kommersiellt kulturutbud i ett öppet samhälle behövs en ständig utveckling av kompetens både inom de olika kulturgenrerna och deras delgenrer och i ledarskap och pedagogik. Delar av den roll som tidigare innehades av studieförbunden har tagits över av folkhögskole- och högskoleutbildningar.

Samspelet mellan kulturverksamheter och ledarkompetens är allt för lite analyserad. Här behövs djupare studier som belyser ledarnas roll och amatörernas möjlighet att engagera kompetenta ledare. **ax** har i många sammanhang framhållit vikten av samspel amatörer-proffs på amatörers villkor. Det är en viktig demokratifråga att amatörutövarna har resurser för att kunna engagera proffs i motsvarande utsträckning som professionella institutioner har resurser för samverkan med amatörer.

Demokrati och amatörkultur

En av samhällets centrala motiv för stöd till folkbildningen är dess bidrag till utvecklingen av demokratin i samhället. Inom flera kulturområden finns det demokratiskt uppbyggda organisationer som specialiserat sig på enstaka kulturområden. Dessa organisationer är samarbetsorgan i sin tur för demokratiskt uppbyggda lokalföreningar som står för verksamheten i orkestrar, körer, teatergrupper, hembygdsföreningar, dansgrupper, spelmanslag osv.

Studieförbunden har möjlighet att rekrytera och stimulera intresse för kulturutövande. Fullt demokratiskt inflytande över verksamheterna har dock deltagarna / utövarna först när deras verksamhet organiseras via självständiga föreningar där de som medlemmar själva bestämmer över sin verksamhet.

På många orter finns det ett nära samspel mellan amatörkulturöreningar och studieförbund, men långt ifrån överallt. **ax** efterlyser ett fördjupat samarbete och utvecklingsarbete där studieförbunden oftare medvetet slussar utövare vidare in i ett organiserat föreningsarbete.

Samarbete har sökts centralt med studieförbunden för att starta gemensamt utvecklings och utbildningsarbete. Ett antal möten har hållits men resulterat i mycket lite konkret samverkan.

Integration i amatörkulturen – åldrar, kön, etnicitet ...

En ofta förbisedd kvalitet i organiserad amatörkultur är dess funktion som mötesplats. I verksamhet som teater, orkester, kör eller folkdans utövas gemensamt oberoende av kön, ålder eller kulturell bakgrund. Kulturgrupper och -öreningar är ofta blandade och fungerar bäst med blandad ålderssammansättning.

I dagens samhälle finns det få naturliga mötesplatser som inte är köns- eller åldersuppdelade. Många efterlyser integrerade mötesplatser. Ändå försvårar samhällets regelverk uppkomst och utveckling av dessa. När barn- och ungdomar deltar i gemensamma verksamheter med vuxna bidrar åldersblandningen till förmedling av kompetens, liksom av kulturarv.

Rådande regelverk för stöd till barns- och ungdomars kulturutövande reser hinder mot en naturlig förmedling av kulturarven. Utövar ungdomar idrott har de möjlighet att erhålla stöd till verksamheten oberoende av moderorganisationens ålderssammansättning. Detta gäller inte kulturorganisationer. Idrotten domineras av pojkar medan flickorna är flest inom kulturutövandet. Att kulturverksamheter bör stödjas på lika villkor med idrotten är alltså även en jämställdhetsfråga.

Inom flera riksorganisationer har ungdomarna själva avvisat möjligheten till stöd när detta förutsatte en uppdelning på två separata organisationer en för barn- och ungdomars och en annan för vuxnas verksamheter. I demokratisk ordning har dessa organisationer avstått från statligt stöd i storleksordningen flera miljoner kronor.

ax anser att alla ungdomar bör ges samma värde vid fördelning av verksamhetsbidrag oberoende av formen för verksamhetens organisering.

Amatörkulturorganisationer har ett stort intresse för samverkan med invandrarorganisationer och för att integrera fler invandrare i sina verksamheter. Ett brett utvecklingsarbete bör bedrivas för att utveckla verksamhetsformer som underlättar detta.

Utredning

ax instämmer in utredarnas slutsatser om att amatörkulturen inte ryms i studieförbundens verksamheter:

Amatörkulturen hanteras något styvmoderligt av studieförbunden, dels för att det är en sådan stor verksamhet att det skulle innebära problem om den inlemdes fullt ut i ett studieförbund, dels för att en hel del av deras verksamhet faktiskt inte passar in i det bidragssystem som finns idag.

Det är ett stort problem att amatörkulturen inte får det stöd den behöver för att kunna utvecklas, men det är inte något som studieförbunden kan lastas för. Amatörkulturen måste beredas ett centralt stöd på andra sätt än genom studieförbundens verksamhet. Därför måste staten se över på vilket sätt detta stöd ska kunna erbjudas i framtiden och var ansvaret för den nationella politiken vad gäller amatörkulturen hädanefter bör ligga. Klart är att en förändring krävs. SOU 2004:51, sid 63.

Amatörkulturens föreningsliv är mycket omfattande, vilket gör att det inte är rimligt att förvänta sig att studieförbunden i en krympande ekonomi ska kunna öka sina insatser på detta område. Amatörkulturens organisationer behöver för sin utveckling ett eget organisationsstöd på central nivå, som gör det möjligt att med kraft främja utvecklingen av det lokala föreningslivet. På lokal nivå är det naturligen kommunerna som tar ansvar för att stödja föreningslivet. Det är i hög grad önskvärt att det klagörs var det nationella politiska ansvaret för amatörkulturen ligger. SOU 2004:30, sid 16.

Claes Englund har på Kulturrådets uppdrag analyserat amatörkulturorganisationernas verksamhetsvillkor. Rapporten är opublicerad men slutsatserna har presenterats på Amatörkulturens samrådsgrupps, halvårsmöte den 7 september. Claes Englund konstaterar att amatörkulturorganisationerna spelar en mycket viktig roll för uppfyllandet av de kulturpolitiska målen. Få andra arbetar med förverkligandet av så många av de kulturpolitiska mål som antagits av Riksdagen som dessa organisationer. De stödformer som finns idag är dåligt anpassade till amatörkulturens bredd och olika verksamhetsformer. Amatörkulturverksamheter är ofta gränsöverskridande och omfattar både proffs och amatörer, unga och gamla, svenskar och invandrare, konstnärligt nyskapande och bevarande av kulturarv, Claes Englund anser att större hänsyn ska tas till denna mångfald och verksamhetsbredd.

Kulturrådets analys och statens utvärderingar av folkbildningen visar att riksdag och regering behöver ta ett helhetsgrepp om amatörkulturområdet. Det handlar inte enbart om att marginellt utöka befintliga stöd utan om att utforma ett tydligt ansvarstagande för amatörkulturen och dess utveckling.

Studieförbunden har inte möjligt och har inte heller som ambition att ta ett övergripande ansvar för amatörkulturområdet. Detta framgår av utredningarna men också indirekt av den egna analysen *Folkbildningens framsyn*. Ingenstans diskuteras där möjligheten till samverkan med amatörkulturens organisationer för att gemensamt stärka och utveckla eget skapande och amatörkultur.

Bilden av amatörkulturområdet är ofullständigt. Amatörkulturorganisationerna har idag inte tillräckliga resurser för att ge en rättvisande bild av den egna verksamheten och dess betydelse. Mycket verksamhet som stöds marginellt via studieförbunden rapporteras som delar av denna verksamhet. Det är mycket viktigt att det skapas rättvisande statistik över de olika aktörernas insatser för amatörkultur och kulturlivet i stort.

ax anser att amatörkultur är först och främst att betrakta som kulturverksamhet. Därför bör det övergripande ansvar för amatörkulturfrågor finnas på Kulturrådet. Ansvaret bör innebära att statens stöd till riksorganisationernas verksamhet, internationellt utbyte, utvecklingsarbete, forskning, statistik mm ska finnas hos Kulturrådet.

ax anser att det med hänsyn till de kulturpolitiska mål som riksdagen antagit en utredning skall belysa amatörkulturens roll i svenskt kulturliv och förutsättningarna för detta områdes verksamhetsvillkor och utveckling.

Utredningen bör analysera amatörkulturens samhällsroller, dess sociala betydelse i ungdomars liv och i lokalsamhällen, organisationers och föreningars funktion som folkrörelser med deras bidrag till samhällets demokratiska uppbyggnad och yttrandefriheten.

Utredningen bör analysera betydelsen av amatörkultur för att överbrygga ålders- och annan segregation i samhället samt föreslå hur amatörkultur kan ges motsvarande skattemässiga och övriga villkor och förmåner som idrottsutövande.

Utredning bör analysera stödet till lokal verksamhet.

Utredningen bör analysera relationerna mellan ansvarsområdena kultur, kulturarvsbevarande, folkbildning, barn- och ungdomsfrågor, utbildning samt folkrörelser.

Ett handslag för kultur

Amatörkulturens samrådsgrupp, ax föreslår mot bakgrund i amatörkulturens breda betydelse för barn- och ungdomars utveckling att regeringen genomför en utvecklingsatsning i samverkan mellan förskola, skola och föreningsliv – Ett handslag för kultur.

Stockholm den 16 november 2004

Lars Farago
ordförande, lars.farago@rfod.se,
08-407 17 32, 070-765 34 37

Lars Nilsson
v. ordförande, director@dof.se
08-407 17 71, 070-211 22 10

Övriga medlemmar i **ax** styrelse:

Henrik Axiö, v. ordförande, henrik@hembygd.se, 08-34 5 511, 070-521 17 01

Anna- Karin Andersson, kassör, anna-karin@atr-riks.se, 070-214 04 91

Ulf H Svensson, sekreterare, ulf.h.svensson@ungdomsringen.se, 013-16 10 60, 070-330 01 38